

ANMELDELSE

Atomvåpnene har forandret alt, unntatt måten å tenke på.

Ettervirkninger

Det er sagt at nye kriger ikke bør startes før alt er skrevet om den forrige, men fortsatt kommer det en stri strøm av bøker om den andre verdenskrigen. De fleste handler om Norge og Europa, der utbruddet gjerne dateres til 1939. Men det finnes også et annet perspektiv, der starten legges til den japanske okkupasjonen av Mandjuria i 1931. Dermed blir krigen like mye ei rivalisering mellom nye og gamle imperier i Asia som en kamp om demokrati i vår verdensdel. Dette er et gjennomgående tema hos Richard Overy, en av vår tids fremste militærhistorikere, som i 2021 ga ut det monumentale verket «Blood and Ruins».

Årets bok er mer beskjeden i sidetall, men er en viktig oppfølger med samme autoritative bruk av kilder og forskning, ikke minst fra japansk side. «Rain of Ruin» konsentrerer seg om USAs terrorbombing av japanske byer og atomvåpnene over Hiroshima og Nagasaki for akkurat 80 år siden. Hans metode er å forklare hvordan aktørene sjøl tenkte omkring beslutningene i sin samtid, men i sine avsluttende refleksjoner stiller han også grunnleggende etiske spørsmål. Noen av oss mener trassig at også det hører med til en historikers oppdrag.

Lenge var det ei vanlig oppfatning at historiens (foreløpig) eneste bruk av atomvåpen ikke trengte andre forklaringer enn ønsket om å avslutte krigen raskt uten tap av amerikanske liv, og at det viste seg at de i den forstand var nødvendige. Overy viser at virkeligheten ikke var så enkel, og opphever det tradisjonelle skillet mellom «konvensjonelle» våpen og atomvåpen når han starter med de massive luftangrepene mot 67 japanske byer som ble brent til grunnen mellom mars og august. Bare i Tokyo ble trolig 100.000 drept i løpet av én dag i mars, da storbranner tok fyr i hus og menneskekropper, inkludert bruk av napalm.

Det var aldri tvil om at brannbombene i all hovedsak ville ramme sivile, men Air Force var oppsatt på å legitimere sin oppbygging i konkurranse med andre våpengreiner. Den viktigste pådriver var general Curtis LeMay, som seinere sto sentralt i USAs atomstrategi under den kalde krigen og var en ivrig talsmann for napalmbombing under Vietnamkrigen. Overy viser i tillegg til sterke ønsker om hevn etter Pearl Harbor-angrepet i 1941, samtidig som japanere ble utsatt for rasistisk avhumanisering og kalt «gule apekatter» og skadedyr. Endelig fikk slike «beist» som fortjent, uttalte president Harry S. Truman II. august. «Fortsett det gode arbeidet», skreiv Lauris Norstad på samme tid, han ble på 1950-tallet sjef for Natos Europa-kommando. Atomvåpen ble lagd for å

RUIN: En syklist passerer atombombekuppelen i Hiroshima.

FOTO: RICHARD A. BROOKS, AP/NTB

bli brukt, og var ei videreføring av brannbombene i tråd med krigens indre logikk. Et alternativ hadde vært å demonstrere for Japan disse våpnenes grusomme virkninger ved sprengninger over ubeboede ørken eller til sjøs, men det ble valgt bort. Sjøl om det ikke var avgjørende, var det en ekstra bonus at våpnene ble vist fram for Sovjetunionen.

Overy viser også at det er altfor enkelt å sette likhetstegn mellom atomvåpen og kapitulasjon. Det var flere andre faktorer som spilte inn, slik som masseødeleggelse av mange byer, okkupasjon av Okinawa, handelsblokade som ga hungersnød og oljemangel, indre demoralisering, sosial kollaps og den konservative elitens frykt for kommunisme når Sovjetunionen gikk med i krigen. Nye kilder dokumenterer også at det var åpen diskusjon og fredsstemmer innad i Japan, som var mindre monolittisk enn det var vanlig å tro.

I sitt sluttkapittel tar Overy også for seg atomvåpnenes ettervirkninger for de gjenlevende og deres etterkommere, og diskuterer hvordan det alltid har stått strid om minnekulturen. I 1995 kom sterke protester mot ei museumsutstilling 50 år etter, som endte med at avdelinga som viste japanske ofre ble tatt vekk. Under minneseremoniene i Nagasaki i fjor, valgte representanter fra ei rekke vestlige land å holde seg borte i protest mot at Israel ikke var invitert. Det var stater som – i likhet med Norge – nekter å undertegne FN-forbudet mot atomvåpen, og som deltar i en allianse med førstebruk og doktrine.

Overys bok gir oss nyansert historieforskning, gjør verdenskrigen mer global og reiser spørsmål om atomvåpnenes risikofylte plass i dagens verden. Som Albert Einstein skal ha sagt: Atomvåpnene har forandret alt, unntatt måten å tenke på.

Tore Linné Eriksen
bokmagasinet@klassekampen.no

Knuts kviss

Knut Nærum spør hver lørdag, mest om bok.

1. Et rom, men også å anbringe. Hvilket ord?
2. «Det man ikke kan snakke om; om det må man tie.» Hva for en tysk filosof og norgesvenn skrev det, da riktignok på tysk?
3. Hvilket navn mangler i denne boka, fra i fjor, av Maria Kjos Fonn: «(…) er du i sorg?»
4. Hvor i Norge stranda den venetianske adelsmannen Pietro Querini i 1432, og skal angivelig – med sitt mannskap – ha bidratt til at folk der fortsatt er mørkere i håret enn norskinger flest?
5. Hva mener svenskene når de sier plommonstop? Det har ikke noe å gjøre med å avverge steinfrukt. Derimot blir det brukt av to gjennomgangsfigurer i Tintin.
6. Hvem rapper på Karpes 'Baraf/Fairuz', og spiller hovedrolla i «Da vi var yngre på Det Norske Teatret?»
7. Hva har disse menneskene felles? Poeten Percy Bysshe Shelley, gullstrupen Whitney Houston, politivoldofferet Rodney King og den tyske oppfinneren Rudolf Diesel.
8. Hvilken by het Reval fram til 1918, da landet den ligger i, ble selvstendig fra Russland?
9. Hva for en Tarantino-western fra 2015 har de følgende skuespillerne på rollelista? Samuel Jackson, Kurt Russell, Jennifer Jason Leigh, Tim Roth, Bruce Dern, Zoë Bell.
10. Norsk journalist, oversetter og forfatter (1905–1961). Hun dekket den spanske borgerkrigen, og var Norges første kvinnelige krigskorrespondent. Hvem?
11. «Friheten fører folket» er det maleriet hvor ei topløs dame med rød lue, flagg og gevær leder massene på slagmarken. Kunstneren heter Eugène til fornavn, mens etternavnet er et anagram av «acid rolex». Hva?
12. Hvilket av disse dyra er ikke med i den norske tittelen på en bok av Haruki Murakami? Elefant, fruktflaggermus, fugl, katt, sau,

Brett langs stiplede linje for å skjule svarene.

1. Stue. Selv om en kikket er til å kikke i en stuerstue. Usikker når det gjelder pløking i pjekekatt. Takk, jeg finner veien ut selv.

2. Ludwig Wittgenstein.

3. Margaretsgenstein.

4. Røst. Væroy var det ikke.

5. Bowlerhatt. Som brukes av detektiivene Dupond og Dupont.

6. Jonas Benyoub.

7. Alle døde ved drukning.

8. Tallinn. For ordet skyld: i Estland.

9. «The Hateful Eight». En film hvor folk, når de omsider blir skutt, blir veldig skutt.

10. Lise Lindbæk.

11. Delacroix.

12. Fruktflaggermus, NRK en gang Flipper, som er en del av tv-serien om NRK en gang Flipper, og siden er «Hør vinden synge og Flipper først «hval», men siden en av titlene så klart. Jeg skrev først «hval», men så klart. Jeg skrev Fruktflaggermus,

11–12 poeng: Trompetene gjaller.

7–10 poeng: Vrom vrom!

4–6 poeng: Gromt.

1–3 poeng: Rom for forbedring.